

УДК 346.5

Віра Чубенко,*здобувач Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ВИРОБНИЦТВА ТА ПОСТАЧАННЯ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано основні аспекти та сучасний стан правового регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції, вивчено актуальні проблеми вказаного регулювання. Вивчено досвід інших країн у частині правового регулювання зазначених правовідносин. За результатами дослідження надані відповідні пропозиції з удосконалення законодавства щодо виробництва та постачання наукоємної продукції.

Ключові слова: високотехнологічна продукція, наукоємна продукція, правове регулювання, стратегія розвитку.

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що виробництво та постачання високотехнологічних товарів стає визначальним для інтенсивного типу економічного відтворення, правове регулювання у вказаній сфері набуває особливо великого значення. Разом із тим натеper убачається явний дисонанс між задекларованими цілями розвитку виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні та створенням державою необхідних інструментів для реалізації поставлених завдань. У досягненні вказаної мети одним з головних факторів є створення правових та інституційних основ ведення вказаної господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку високотехнологічних виробництв в Україні присвячено роботи досить невеликого кола вчених, серед яких слід відзначити роботи О.Б. Саліхової, Л.І. Опфельд, І.В. Одолюка, І.Ю. Єгорова та ін.

Мета статті – висвітлення основних проблем та надання пропозицій щодо вдосконалення системи державного регулювання та стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв у сучасних умовах господарювання, що характеризується ускладненим доступом до ринків капіталів, соціально-політичною та економічною кризами.

Виклад основного матеріалу. Нинішнє століття характеризують як століття переходу до економіки знань. Розвиток виробництва наукомістких видів продукції і насамперед виготовлених на основі високих технологій

(продукція, віднесена до так званої «хай-тек») є важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання зокрема та покращення економічного становища країни загалом. Тобто головним фактором розвитку будь-якої країни є орієнтація на інтелектуальний капітал, науку та високі технології. За таких умов для національної економіки України надважливим є виробництво та збільшення обсягів поставок наукоємної, високотехнологічної продукції.

Самі поняття «наукоємна», «наукомістка», «високотехнологічна» продукція є досить використовуваними та вживаються більш ніж у 1500 нормативно-правових актів. Крім того, низкою нормативних документів проголошується курс України на стимулювання виробництва та збільшення обсягу поставок високотехнологічної, наукоємної продукції в різних галузях. Так, одним із пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, згідно із Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», є створення високотехнологічної конкурентоспроможної продукції та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень. Забезпечення випереджального розвитку економіки України на основі підвищення рівня технологічності є одним із ключових імперативів реалізації економічних, інституційних та технологічних перетворень у країні. Про зазначений напрям, зокрема, вказано в Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє

та зовнішнє становище України в 2015 році» [1, с. 4].

Так, статтею 12 Господарського кодексу України передбачено, що держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності [2].

Таким чином, закономірним є те, що для здійснення державного регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції (про пріоритетність якої наголошується в низці нормативних актів) необхідний програмний документ з визначеними цілями, метою, відповідними засобами досягнення поставлених завдань, на підставі якого буде утворюватися подальша правова база всього комплексу високотехнологічних галузей.

Основною комплексною програмою, яка спрямована на запровадження моделі сталого економічного зростання вітчизняних підприємств шляхом удосконалення структури їх основного капіталу та інтенсивного інвестування високотехнологічного виробництва, логічно могла б бути Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій, затверджена Законом України від 09 квітня 2004 року № 1676-IV (далі – Програма). Основною метою вказаної Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукоємних технологій є забезпечення сприятливих умов для створення і розвитку наукоємних технологій, і на цій основі – широкомасштабна модернізація національної економіки. Досягнення вказаної мети передбачалось у два етапи: 1) реалізація проектів з розроблення наукоємних технологій, які мають найбільший ступінь готовності до впровадження (протягом 2005–2008 років); 2) впровадження на підприємствах наукоємних технологій, розроблених за результатами виконання Програми на першому етапі (протягом 2009–2013 років). Орієнтовний обсяг фінансування лише першого етапу вказаної Програми передбачався в розмірі 1575,9 млн грн [3].

Проте за дев'ять років, запланованих на досягнення та втілення завдань Програми, останню так і не вдалось реалізувати. Підтвердженням викладеного є зокрема те, що фактичний обсяг фінансування науководослідних та дослідно-конструкторських робіт на першому етапі виконання Програми з бюджетних коштів становив менше 1% від запланованого. У 2009–2010 роках на реалізацію Програми кошти у державному бюджеті не були передбачені взагалі. Вказані дані зазначались, зокрема, в пояснювальній

записці до проекту Закону України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» № 9154 від 15.09.2011, який згодом був відкликаний. Разом із тим факт того, що мета Програми залишилась недосягнутою, а основні завдання – невиконаними, зазначений в пояснювальній записці до іншого проекту Закону України – «Про внесення змін до Закону України «Про Загальнодержавну програму розвитку високих наукоємних технологій» (щодо приведення у відповідність до інших законодавчих актів, збільшення терміну реалізації програми, обсягів фінансування заходів та конкретизації її завдань) № 2558 від 19.03.2013, який також був відкликаний.

Таким чином, базовий документ, який передбачає систему, основні орієнтирні засади державного регулювання та стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв натеper є чинним, проте, фактично недіючим та морально застарілим. А отже, всі засоби регулювання державою вказаних відносин без удосконалення визначального правового акта будуть несистематизованими, неузгодженими та фрагментарними.

Водночас документом, який визначає базові інструменти, стратегічні цілі розвитку високотехнологічних галузей в Україні, виробництва та постачання високотехнологічної продукції та конкретизує Програму, має стати Стратегія розвитку високотехнологічних галузей (далі – Стратегія). Правовою основою розроблення Стратегії є План пріоритетних кроків Уряду на 2016 рік, який затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України № 418-р 27 травня 2016 року. Зокрема, вказаним нормативно-правовим актом заплановано в 2016 році схвалити проект Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року. Станом натеper вказаний проект розроблений, проте до цього часу Кабінетом Міністрів України не схвалений [4].

На нашу думку, подібний нормативний акт може стати поштовхом не тільки до концептуального проголошення державою необхідності розвитку високотехнологічних галузей, а й до започаткування реальних дієвих та системних заходів державного регулювання розвитку виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Слід зазначити, що, незважаючи на відсутність факту набуття юридичної сили проектом Стратегії, остання вже піддана критиці низкою науковців. Зокрема, в частині моральної застарілості класифікації високотехнологічних галузей із посиланням на праці 1997 року, некоректного формулювання видів

діяльності, обмеженості можливих факторів конкурентних переваг, відсутності детального аналізу реальної проблематики низького рівня розвитку високотехнологічної сфери та шляхів їх вирішення тощо [5, с. 58–59]. Крім того, вказаний проект розроблений лише органами державної влади, в більшості своїй без залучення суб'єктів господарювання, які є основним елементом реалізації Стратегії.

Для порівняння можна звернутись до регулювання аналогічних правовідносин в інших країнах, наприклад у Німеччині. Так, питання необхідності вирішення проблеми використання нових технічних знань у Німеччині почали вирішувати ще з початку 1980-х років [5, с. 53]. Так, результати тристоронніх переговорів між урядом, суб'єктами господарювання та профспілками були покладені в основу комплексної національної стратегії 2006 року – «Стратегія високих технологій для Німеччини» [6]. Одним з основних пріоритетів розробки вказаного акта стало визначення основних 17 ключових технологій, які необхідно розвивати, взаємозв'язок науки з економікою, удосконалення системи фінансування суб'єктів господарювання вказаної сфери тощо. У зв'язку з успішною реалізацією Стратегії високих технологій для Німеччини в 2010 році урядом було прийнято рішення про подальшу реалізацію вказаного проекту та ухвалено новий документ – «Ідеї, інновації, економічне процвітання. Стратегія в галузі високих технологій 2020 для Німеччини» [7], а в 2014 році – «Нова стратегія в галузі високих технологій. Інновації для Німеччини» [8]. Загалом у вказаних документах підхід до питання розвитку високотехнологічних галузей та базових аспектів не змінився. Проте технологічні пріоритети були інтегровані в 5 галузей науки і технологій, удосконалено питання безперервного інвестування для реалізації високотехнологічних проектів, прискорення перетворення результатів наукових досліджень на високотехнологічну продукцію тощо.

Таким чином, можна зазначити, що Стратегія розвитку високотехнологічних галузей в Україні (за умови її схвалення) має, беззаперечно, стати одним з основних орієнтирних правових актів, який конкретизуватиме фундаментальні, базові аспекти правовідносин щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції, закладені в Програмі. Вся державна політика, засоби державного регулювання господарських відносин у вказаній сфері мають бути побудовані на основі та у відповідності до Програми та Стратегії. З метою недопущення фрагментарного врегулювання таких відносин та їх комплексного аналізу варто залучити до розроблення

проекту Стратегії не тільки представників державних органів, а й суб'єктів господарювання, наукового середовища тощо. І насамкінець, доцільним є врахування досвіду регулювання аналогічних правовідносин в інших країнах, насамперед тих, які досягли значного успіху у вказаному питанні. При цьому слід враховувати швидкий цикл розвитку високотехнологічної продукції, що зумовлює необхідність оперативного пристосування держави та застосування відповідного засобу регулювання.

Іншим, не менш важливим елементом правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні, має бути акт, що закріплює перелік високотехнологічної продукції. У багатьох країнах, які вважаються найбільш розвиненими, натеper визначені або законодавчо унормовані переліки високотехнологічних товарів. Наприклад, у США загальноновизнаними та найбільш поширеними є переліки Американської асоціації електронної промисловості, Бюро трудової статистики США та Бюро перепису населення, за якими здійснюється статистичне спостереження. Переліки високотехнологічної продукції визначені також у Німеччині, Великій Британії, Канаді, Китаї тощо.

В Україні відсутній офіційний перелік високотехнологічних товарів за кодами Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД). Для вирішення цього питання ДП «Державний інститут комплексних техніко-економічних досліджень» (ДІКТЕД) ще у 2006 році сформував Перелік високотехнологічних товарів за 9 категоріями: хімічні продукти; електричні машини й устаткування та їх частини; наукові прилади; неелектрична техніка, фармацевтичні продукти; аерокосмічна техніка; комп'ютерна та офісна техніка; електроніка та техніка зв'язку; озброєння. На початку 2010 року вказаний перелік державним підприємством скориговано після введення переглянутих варіантів міжнародних класифікаторів [9, с. 126], проте такий Перелік не є офіційно затвердженим.

З метою виявлення потенціалу випуску високотехнологічної продукції та перспектив подальшого розвитку Міністерством промислової політики України наказом № 80 від 08.02.2008 затверджено Методику ідентифікації українських високотехнологічних промислових підприємств, додатком № 1 до якої є Перелік високотехнологічних товарів, який кореспондується з кодами УКТ ЗЕД та в основу якого покладено відповідний перелік, сформований ще у 2006 році ДП «Державний інститут комплексних техніко-

економічних досліджень». Однак такий Перелік високотехнологічних товарів не є нормативно-правовим актом, відповідно, не включений до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів. Крім того, останній втратив свою актуальність, оскільки затверджений більше 10 років тому та жодного разу не переглядався, в тому числі в зв'язку з утратою чинності наказу Держспоживстандарту України № 375 від 26.12.2005 «Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності» (ДК 009:2005) та прийняттям відповідного наказу Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 (ДК 009:2010).

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, яка набула чинності 01.09.2017, передбачено створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, впровадження інновацій, функціонування інноваційної інфраструктури (стаття 376).

З метою забезпечення виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Кабінетом Міністрів України затверджено план заходів з виконання вказаної Угоди, який викладений у відповідній Постанові від 25.10.2017 № 1106. Так, згідно із вказаним Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, Кабінетом Міністрів України поставлено завдання Міністерству освіти і науки України, Мінекономрозвитку, Міністерству фінансів України до 31 грудня 2019 року розробити проект нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України щодо державної підтримки розвитку високотехнологічних виробництв, а також опрацювати вказаний проект нормативно-правового акта з експертами ЄС та, відпо-

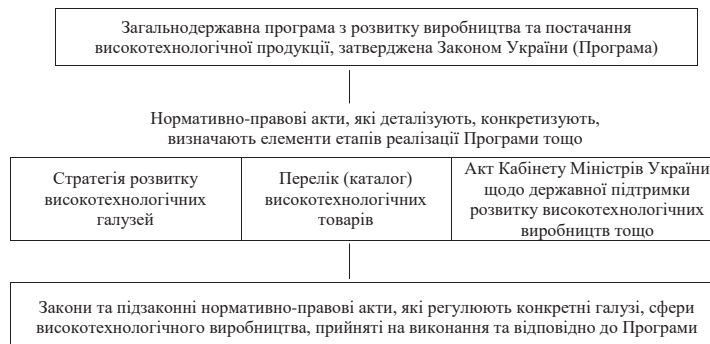
відно, подати на розгляд Кабінету Міністрів України.

Станом на тепер указаний проект ще не розроблений та на розгляд Кабінету Міністрів не поданий. Проте, на нашу думку, зазначений акт може стати поштовхом не просто до концептуального проголошення державою необхідності розвитку високотехнологічної галузі, а до реальних дієвих заходів державного регулювання розвитку виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Кінцевими компонентами системи правового регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції, на нашу думку, мають бути закони та підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють конкретні галузі, сфери високотехнологічного виробництва, визначають засоби державного регулювання (ліцензування, патентування, державне замовлення, податкові пільги тощо).

Особливості розвитку окремих груп продукції з приналежністю до високотехнологічної частково врегульовані конкретними законодавчими актами. Наприклад, Законом України «Про загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України на 2013–2017 роки», Державною цільовою науково-технічною програмою розроблення і створення сенсорних наукоємних продуктів на 2008–2017 роки, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2007 року № 1395, Державною цільовою науково-технічною програмою «Образний комп'ютер» на 2010 рік, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року № 58 тощо. Однак таке регулювання здійснюється без урахування основних цілей та засобів держави в сфері стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

За таких умов вважаємо за доцільне вдосконалити систему правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні та викласти її в запропонованому нижче вигляді:



Висновки

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що натеper, незважаючи на проголошення в державі курсу на підвищення рівня технологічності, правове регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції потребує вдосконалення. Через відсутність правового та науково-методичного інструментарію неможливо всебічно та об'єктивно оцінити сучасний національний потенціал виробництва та поставки високотехнологічної продукції і розробити відповідну політику та програми щодо їх стимулювання, що також суттєво ускладнює входження країни до світового ринку високотехнологічних товарів. Для вирішення зазначеної проблеми необхідно затвердити основний програмний документ з визначенням мети, завдань, заходів та засад правового регулювання вказаного питання; визначити систему критеріїв дефініції високотехнологічних продуктів; розробити та затвердити на правовому рівні методологічні інструментарії ідентифікації та оцінки високотехнологічної продукції.

Список використаних джерел:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». Київ : НІСД, 2015. 684 с.

В статье проанализированы основные аспекты и современное состояние правового регулирования хозяйственной деятельности по производству и поставке высокотехнологичной продукции, изучены актуальные проблемы указанного регулирования. Изучен опыт других стран в части правового регулирования указанных правоотношений. По результатам исследования представлены соответствующие предложения по совершенствованию законодательства по производству и поставке наукоёмкой продукции.

Ключевые слова: высокотехнологичная продукция, наукоёмкая продукция, правовое регулирование, стратегия развития.

The article analyzes the main aspects and the current state of legal regulation of economic activity in the production and supply of high-tech products, studied the actual problems of the said regulation. Studied the experience of other countries in terms of legal regulation of these legal relationships. According to the results of the study appropriate proposals were made for improving the legislation on production and supply of science-intensive products.

Key words: high-tech products, science-intensive products, legal regulation, development strategy.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

3. Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій від 09.04.2004 № 1676-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1676-15>.

4. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>.

5. Саліхова О. Розробка стратегії розвитку високих технологій для України на засадах європейського досвіду. *Проблеми науки*. 2016. № 2. С. 52–61.

6. The High-Tech Strategy for Germany. Berlin : Federal Ministry of Education Research. 2006. 111 p.

7. Ideas. Innovation. Prosperity. High-Tech Strategy 2020 for Germany. Bonn : BMBF. 2010. 26 p.

8. The new High-Tech Strategy Innovation for Germany. Federal Government. 2014. URL: <https://www.e-fi.de>.

9. Крехівський І.О. Моделювання та прогнозування імпорту в Україну високотехнологічних хімічних продуктів з урахуванням кризи. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1(9). 2011. С. 125–133.